

Eleven emlékek félközelből: Szemtanúk 1956 /Ungarnaufstand 1956

Szép kiállítású, fotókkal illusztrált, tényekben gazdag, 272 oldalas könyvet jelentetett meg a Németországi Magyar Szervezetek Szövetsége (BUOD) az 1956-os forradalom és szabadságharc ötvenedik évfordulójára a marosvásárhelyi Lyra Kiadónál. Az évfordulóra megjelent több mint száz kiadvány között különleges ez a munka, amelyben a Németországban élő mintegy harmincezer főnyi 56-os menekült közül negyvenketten vállalkoztak rá, hogy a forradalomban, a harcokban és menekülésük, befogadásuk során megélt élményeikről visszaemlékezésüket megírják és közreadják.

A mű jelentőségét növeli, hogy **egyidejűleg magyarul és németül is kiadták**, így hozzáférhetővé válik nemcsak a magyar közönség, hanem a befogadó németek és a nyelvünket már nem beszélő utódok számára is. Ahogy *iff. Klement Kornél*, a BUOD elnöke írja bevezetőjében: ezekből az „*egyéni visszaemlékezésekből ... a sokszor nem nagyinak látszó cselekedetekből és helytállásokból... mozaikszerűen rakódik össze ..az akkori idők hiteles képe....a nyugati végektől az ország keleti határáig, sőt még azon túl is, északról délig, egyértelműen kirajzolódik a város és falu, az egész magyarság önzetlen összefogása a zsarnokság ellen.... Elődeink akkor világtörténelmet írtak!*”

A nyomda-friss könyvet szeptemberben kaptam *id. Klement Kornéltól* Felsőpulyán. Ott volt az első olyan nagyszabású és a félszázadik évfordulóhoz méltó tanácskozás, amelyen 21 ország 300 képviselője részvételével számot adtak az 1956-os magyarországi forradalom és szabadságharc leverése után a nyugati emigrációt választó magyarok sorsáról, a nyugat-európai országokba való beilleszkedéséről. E tanácskozáson– a Magyar Országgyűlés s az Osztrák Nemzetgyűlés elnökei megtisztelő jelenlétében– még nem sejtettük, hogy az ötvenedik évfordulós megemlékezések oly szégyenletes és tragikus fordulatot vesznek Magyarországon, amint az bekövetkezett. Ez hazánkra, az egész világ magyarságára és a velünk együtt emlékezni szándékozó nemzetek közösségeire is kártékonyan hatott. Rendőrségi akcióvá züllesztették, megrontották ünnepünket, melynek eseményei az emigrációban élő költő látomását is hordozták:

...,*Ötvenhat lelke nem lehet kokárda
évente egyszer horpadt melleken !
Egyszeri csodánk szólamokba zárva
a múltat kotrás : haldokló jelen...*

*Az ÉLETET kell tettel átítatni !
Túlélni...Akkor is ha csak csapatnyi
Tizenkettő a tanítványok száma...*

*Júdások nélkül...Saulusból Pálok
viszik a lyukast...én HARCOT kiáltok
FELTÁMADÁSIG...mert jön...Nemsokára !”* (Kannás Alajos: Feltámadásig)

Pedig fél évvel korábban a kultuszminiszter – az ünnepség egyik fő felelőse – még így nyilatkozott: „*Kosáry Domokos, az '56-os forradalom 50. évfordulójának méltó megünneplésére szerveződött bizottság elnöke megnyugtatóan arról, hogy az előkészületek rendben vannak, elkészül a méltó .. . emlékmű a Városligetben, a Felvonulási téren. Jelentős tudományos konferenciák lesznek, hírességek, politikusok jönnek majd ide, igyekszünk méltó módon megemlékezni a XX. század talán legfontosabb magyar politikai eseményéről, amely Magyarországot a világtörténelem egyik kitüntetett helyévé tette. Több mint másfélmilliárd forint lesz a megemlékezésekre, ...*

mondom, van rá pénz, az előkészületek jól haladnak, a kormányfő személyesen odafigyel erre, a kormányülésen is szóba került ez a téma, úgyszólván optimista vagyok.”

Ám *Lezsák Sándor* a Nemzeti Fórum őszi tanácskozásán elmondott beszédében már jelezte a bajt, amelyből kiderül, hogy a méltó megemlékezéshez a pénzen kívül más is kellett volna: „*50 éve koncepciós perek gyötörték bennünket, ma koncepciós kiállítások, koncepciós filmhíradók, riportok, koncepciós sajtótámadások, provokáló parlamenti viszálykeltések próbálják az önfegyelmet, az önuralmat. Ha azt mondom: haza, család, keresztény erkölcs, erény, már szimatolnak. Ha így folytatod magyar, már követelik, hogy határolódj el és Európázz egy kicsit, különben sikoltoznak, hogy ordas eszmék fenyegetnek... Pedig a magyar ezer éve európai és keresztény. Ahogyan az 1956-os forradalom és szabadságharc Európáért is küzdött, harcolt, életeket, sorsokat áldozott.... Az eseményekről egyébként hiteles könyvek születtek az utóbbi néhány évben, érdekes módon ezek valahogy nem kerültek ki a Frankfurti Könyvvásárra.”*

A hiteles könyveket, alkotásokat, nem a kormány pénze szülte, ahogy a Frankfurt-központú BUOD-ét sem, bár megjelenésüket olykor támogatta, ahogy ez esetben itt a Nagykövetség tette. Ám hiába tekintetem át az ötvenedik évfordulóra létesített 1956/2006 honlapot, s ott a több mint félszáz németországi programot, nyomát sem leltem e hiánypótló könyv ünnepélyes bemutatásának. Pedig abban pl. *Dalos György, Paul Lendvay, Rainer M. János* könyvbemutatója és az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem „*Fünfzig Jahre – 1956 – 2006*” című könyvének bemutatása is rangos helyet kapott.

Illő hát, hogy immár **szóljunk a németországi SZEMTANÚK-ról** is, akik keresztmetszetét adják a magyar forradalom résztvevőinek, s főként az 56-os menekülteknek. Többségük akkor egyetemista (agrár, műszaki, bölcsész, jogász, vegyész, közgazdász, orvos, teológus, kertész, képzőművész, zenész), jó néhány munkás, katona, közalkalmazott, gimnazista, de akadt közöttük lelkész, banktisztviselő, vasutas, háziasszony– feleség is, akik az ország szinte minden részéből kerültek e könyv szerzői közé és emigránsként szerte Németországba. A kötet szerzői a német társadalom és az ottani magyar közösség ismert és megbecsült tagjai, többségük jelentős szakmai-közéleti karriert tud maga mögött, de – a hazai olvasókra is gondolva – hasznos lett volna, ha a szerkesztők a könyv végén röviden bemutatják őket. Ennek híján e visszaemlékezések teszik ismerősünkké nagyrésztüket, ami jó ajánlólevél. Emlékirataikat egy nagyobb és két kisebb fejezetbe tördelték a könyv szerkesztői (***Török Miklós, Bacsur Magdolna, id. Klement Kornél***).

Az Erdélyből és Jugoszláviából származó három pap ill. lelkész emlékezése külön, három kis fejezet részben (***Szülőföldön kisebbségben – Fegyverünk az ima – Vörös inkvizíció***) szerepel, hiszen ők másként, közvetve, lelki együttérzőként élték át – illetve az erdélyi *Dani Péter* a román megtorlás egyik áldozataként szenvedte meg–, az anyaországiak forradalmát. Számos társával együtt azért ítélték el, azért csukták le és hurcolták őket éveken át Románia embertelen börtöneibe, a Duna-deltába mert szolidaritást vállaltak a magyar forradalommal. A hazai megtorlásokról csak az utószóban *id. Klement Kornéltól* találunk a szécsényi járásra vonatkozó konkrétumokat, de a menekültek egy része sejteti, hogy ő a halálos ítélet helyett választotta a száműzetést.

Aki ismeri a kétmillió főnyi nyugati magyar diaszpórát az tudja, hogy a kétszázezer 1956-os politikai emigráns, vagy menekült befogadásában és új otthonra találásában főként Németország (kb. 30 ezer fő), Ausztria (20), Nagy Britannia (17), Franciaország (16), Svájc (15), Svédország (15), Hollandia (10), Belgium (5), Olaszország (kb. 4 ezer fő) jeleskedett. A tengeren túl az USA (40), Kanada (35) és Ausztrália (12 ezer fő) járt ebben élen. Lakossága számához képest Kanada, Svájc, Ausztria és Svédország fogadta 1956-57-ben a legtöbb menekültet, de Európában a legtöbb magyar Németországba, többségük Bajorföldre került, ahol akkor már nagy számú 45-ös magyar emigráns élt. München adott otthont a magyar politikai és kulturális kapcsolatok olyan létfontosságú intézményeinek, műhelyeinek, mint a ***Szabad Európa Rádió, az Új Látóhatár*** c. folyóirat és a *Tollas Tibor* szerkesztette ***Nemzetőr*** c. hetilap. Itt hozták létre a ***Magyar Intézetet*** és több nyugat-európai magyar egyházi és civil szervezeti központ is működött a – forradalom örökségének ápolásában meghatározó szerepet játszó – bajor fővárosban.

1966-ban a magyar forradalom tízéves évfordulója alkalmából itt jelent meg a *Tanulmányok a magyar forradalomról* című gyűjtemény – az 56-os történelem hiteles ábrázolásának első impozáns eredménye – *Borbándi Gyula és Molnár József* szerkesztésében. A kötet tizennyolc tanulmánya, közte *Kovács Imre, Gosztonyi Péter, Borbándi Gyula, Szabó Zoltán, Cs. Szabó László, Borsody István, Juhász Vilmos* írása eligazítást adott a hazugságokkal átszőtt hazai tudományos közéletben tájékozódó fiatal értelmiségi nemzedék, nemzedékem számára is. Ez a tanulmánykötet mindmáig az egyik legátfogóbb, mérvadó munka 1956 eseményeiről és törekvéseiről, amely azonban csak elvétve kerülhetett kezünkbe, akárcsak az Új Látóhatár, vagy a Nemzetőr 56-os számai. Később sok más könyv, korabeli dokumentumgyűjtemény, vers, fotó, film, képzőművészeti alkotás, zenemű stb. követte ezt külhonban, majd idehaza is, ahol gyakran büntetés járt az emlékezésért. Az 56-os verseiért szilenciumra ítélt társunk *Nagy Gáspár*, 1989-ben Amerikában, a Reménység Tavánál mondta ma is érvényes szavait: **„Barátaim, nekünk otthon különösen szükségünk van a pontos és kérlelhetetlen emlékezetre!”**

A Szemtanúk c. könyvet ezzel az igénnyel állították össze, mivel az egymásra sorjázó, különböző mélységű, színvonalú; jobban, vagy kevésbé jól dokumentált vallomások mozaikjaiból kirajzolódik az a kollektív emlékezet, az a hiteles kép a magyar októberéről, amit Magyarországon negyven év alatt minden eszközzel igyekeztek eltorzítani és kipusztítani. Igaza van Csapó Endrének, aki lapjában, az Ausztráliai Magyar Életben írja, hogy *„a magyar forradalom körül annyi hazugság kering, ahány érdektérben áll”* s *„Magyarország sorsa, helyzete, jövője ma is ennek az eseménynek a függvénye, ennek az eseménynek a következményeit és tanulságait felelős magyar vezetők nem nélkülözhetik, ...történészek nem mellőzhetik, ezeket a magyar köznép, ha nem ismeri, tájékozatlanul áll a világban, nem értheti, hogy mi folyik vele és körülötte, s tehetetlen kiszolgáltatottja lesz mindenféle idegen törekvésnek.”* Tehát minden a magyar forradalom valódi történéseit, viszonyait bemutató mű segíthet az „eltorzult magyar alkat” helyreigazításában. Főként akkor, ha eljut az olvasóhoz, ami ma – a hazug média-uralta hazai közéletben – rendkívül nehéz. Pedig ***a németországi 56-os Szemtanúk sorsában magára ismerhetne a forradalmi eseményeket átélte, ám Magyarországon évtizedeken át történelmi amnéziába kényszerített emberek zöme is.***

Az ünnepi meg a hétköznapi hősiességeket, emberséget és az esendőségeket is hordozó események leírásából, a történésekből, vallomásokból ugyanis átsugárzik annak a felemelő tizenkét napnak a varázsa, amelyet itthon megtagadtak, s ami az idegen zsarnokság ellen fölkelt népet ismét magyar nemzetté érlelte. (A március 15-i nemzeti ünnepet a szovjet-kommunista önkény saját legitimitása érdekében igyekezett megtörni, piros-betűs ünnepből fekete-betűs iskolai emléknappá tenni, s olyan újsütetű ünnepekkel helyettesíteni, mint április 4., március 21., és november 7., amelyek zöme kínos, olykor hátborzongató iskolai élményeink közé tartozott és tartozik ma is.) Elmondható, hogy ***„az 1956-os forradalom tette elviselhetővé nemzetünk számára az oly megalázó, szégyenteljes huszadik századot.”*** Ezért igazi nemzeti ünnep, amely – az 1848-as forradalom és szabadságharc során megalapozott – ***magyar identitást, önazonosságot erősíti, tovább építi.***

A könyv első fejezete **A vörös csillag árnyékában** cím alatt közli az emlékezések azon részeit, amelyben hőseink a forradalom előtti helyzetükről, munkájukról, megpróbáltatásaikról szólnak. Akár a Rákosi- rendszer elleni kollektív vádiratként is olvashatjuk a félszáz oldalt, amelyből engem *Eötvös Péter, Koltai Lénárd, Németh János, Dr. Makovi József* szenvedéstörténete és *Máté Imre* emlékező esszéje ragadott meg, de együttérzéssel olvastam a többiek írását is.

A Ruszlik haza! Című, a forradalmi napokról szóló fejezet alkotja a könyv gerincét, amit a 120 oldalnyi terjedelem is tanúsít. A visszaemlékezők érzékelhetően szeretnék megosztani azt a csodát, amit a forradalmi napokban átéltek, s ez a szándék szövegeiken is átüt. Emelkedettebb a stílus, gyakoribbak a versidézetek, sőt *Foky-Gruber Gyula* az általa szerzett *Az 1956-os magyar szabadságharc dala* kottáját és szövegét is közli. Az eseményeket felidéző nagyszerű írásokból számomra igen sok eddig ismeretlen részlete és vonása rajzolódik ki a forradalomnak, de tükröződik az is, hogy 1956-ból nem egy van! Amennyi ember átélte, szinte annyi 56 létezik. ***Ám a negyvenkét sorsvallomásból kitűnik, hogy a magyar népfelcsézés ethosza e forradalom, hisz minden***

emlékező EGY abban, hogy függetlenséget, szabadságot, demokráciát és állami önállóságot akartunk. És a kommunista diktatúrából, s annak valamennyi válfajából mindenkinek elege volt!

Irány a nagyvilág címet viseli a száműzetés, menekülés és az új otthonra találás keserveit és örömeit tárgyaló harmadik, 65 oldalas fejezet, amely a legtöbb új információt nyújtja azok számára, akik nem kóstitolták az emigráció keserű kenyerét. Úgy vélem *e fejezetrészen találja majd a befogadó német társadalom is a legfontosabb reflexiókat önmagáról, segítőkész szolidaritásáról*, együttérzéséről. (Ezért is fontos, hogy a könyv németül is megjelent, olvasható!) A levert forradalom gyásza, az otthoniak iránti aggodalom, a soha nem próbált idegen társadalmi, kulturális és nyelvi környezet, bizony mérhetetlen lelki terhet jelenthetett a menekülők zömének, akik keresték a kiutat, várták a segítséget, hogy megalázó helyzetükből, a menekülttáborokból kiszabaduljanak, perspektívát találjanak. Sajnos ez egyesekből a legrosszabb vonásokat hozta felszínre, amelyről egyik szerző így szól: „*Jó volt a sok nagyhangú honfitárstól megválnunk. A menekülő magyarok tömege barbár csürhe benyomását keltette.*”

Az osztrák és a német népre kivételes súllyal nehezedett a segítségnyújtás gondja, hiszen a menekültáradat rajtuk keresztül juthatott ki a „szabad világba”. Köszönet és elismerés jár a magyar ügyben tanúsított szolgálatukért, mind a hatóságoknak, mind azoknak az egyházi és civil szervezeteknek, személyeknek, akik feladatot, felelősséget vállaltak ebben. A Szemtanúk írásaiban ők emberközelpbe kerülnek; megismerkedhetünk papokkal, öreg-cserkészekkel és emigránsokkal, a száműzött magyarországi svábok együtt érző támogatásával, az arisztokratákkal – akik saját köreikben azon versengtek, hogy melyikük hány menekült magyar fiatal patronál, tanítat tovább–, aztán a sokak által emlegetett Pidingi menekülttábor és a munkaadó német üzemek emberséges személyzetével stb. E fejezetrészen vallanak szerzőink beilleszkedésük és otthonteremtésük nehézségeiről, a szülőföld, a hozzátartozók, a mostoha haza iránti vonzalmukról, a honvágy gyötrelmeiről, kettős kötődésükről. Néhányan közülük életútjukról, jelenlegi helyzetükről is írnak.

A könyvet kétszer olvastam át, mert bizonyos esetekben jobban érdekelt, hogy az emlékező sorsa miként alakult, mint az események időrendje. Egybeolvastam hát a tördelt részeket. Izgalmas volt számomra a két egykori Eötvös kollégista, *Máté Imre* illetve *Harsay György* kitűnő írása, hisz – egy évtizeddel utánuk – magam is a Ménesi úti kollégium lakója voltam, s ott hallottam róluk. Aztán nagy érdeklődéssel olvastam egybe *Dr. Adriányi Gábor* sok új tény közlő vallomását a Központi Szemináriumról; a szűkebb hazámról, Baranyáról szóló *Lux Antalét*, a házaspárokét, de új tényekkel gazdagítottak sorsukról olyan régi ismerőseim, mint *Dr. Prágay Dezső*, *Kucsera János*, *Dr. Csikváry István* és *Klement Kornél*. A többiek története, emlékei is új fényt kaptak, amikor egybeolvastam őket.

Bizonytalan vagyok, hogy ez, vagy az a szerkesztési elv lett volna jobb, ezért azt ajánlom az olvasónak, hogy próbálja mindkét módszer szerint elolvasni a Németországban élő, cselekvő SZEMTANÚK 1956-ról szóló visszaemlékezéseit. ***E könyvért köszönet jár minden érdekeltnek: a szerzőknek, a szerkesztőknek, a BUOD-nak, a támogatóknak és a kiadónak egyaránt!***

Budapest, 2007. március 8.

Bakos István